

DZIEDZICTWO KULTUROWE ZIEMI ŁOMŻYŃSKIEJ (propozycja programu - nauczanie zintegrowane)

Wstęp:

W dobie reform kształtujących oblicze polskiej szkoły, zważywszy na wkraczanie naszego kraju w kręgi europejskie, rysuje się potrzeba zaakcentowania polskiej swoistości kulturowej. Zachwyty kulturą zachodnią, położenie nacisku (skądinąd bardzo pozytywne) na języki obce i wzorowanie się na stylach życia sąsiednich krajów, jest zjawiskiem równie zadowalającym, co niebezpiecznym. W tym momencie niezbędne staje się posiadanie poczucia własnej odrębności kulturowej. „Chodzi o to, aby zdawać sobie sprawę, z sensu swego życia, ze sposobu bytowania, bo to prowadzi do rozpoznania siebie, ludzi, społeczeństwa, narodu, ludzkości” (Z. Chojnowski „Jak w gimnazjum tworzyć i realizować we współpracy z innymi nauczycielami i środowiskiem lokalnym program ścieżek edukacyjnych...” ODN Suwałki). Treści dotąd niewystarczająco eksponowane w polskiej szkole, w tym świetle wydają się być bardzo istotne. Wychowując społeczeństwo jutra, dążymy do ukształtowania określonych postaw. Pożądane są więc postawy otwarte, tolerancyjne, rozumiejące pluralizm kultur. Osiągniemy zamierzone rezultaty przez stworzenie warunków do poznania dziedziny ułatwiającej ich zrozumienie. Warunkuje to poczucie własnej odrębności kulturowej, orientację w bogactwie własnego dziedzictwa kulturowego. Rysuje się potrzeba mocnego zaakcentowania swoistości macierzystego regionu w powiązaniu z kulturą ogólnonarodową.

W oparciu o Podstawę Programową Kształcenia Ogólnego oraz opracowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej Założenia Programowe „Dziedzictwo kulturowe w regionie” opracowano prezentowany program. Uwzględniono w nim niepowtarzalną specyfikę Łomży, lokalną społeczność. Treści wyselekcjonowano dokonując odpowiednich uogólnień tak, by były zrozumiałe, przystępne a jednocześnie atrakcyjne dla ucznia klas I-III szkoły podstawowej.

Ujęto je kompleksowo jako:

a) środowisko geograficzno - przyrodnicze:

- położenie Łomży, pochodzenie nazwy (legendy), nazw ościennych miejscowości,
- środowisko przyrodnicze, jego stan (np. Rezerwat Przyrody Rycerski Kierz, Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi),
- występujące osobliwości przyrodnicze (np. ptactwo - bataliony, ssaki - bobry, ryby - sum, flora i fauna łąk, meandry, starorzeczka, lasy łęgowe, olsy, świetliste dąbrowy);

b) rys historyczny:

- dzieje miejscowości (legandy, dokumentacja z kopalisk), przeobrażenia gospodarcze na podstawie wybranych opracowań TPZŁ „Ziemia Łomżyńska”, administracyjne (województwo, gmina),
- miejsc historycznych (Góra Królowej Bony, Strękowa Góra itp.), rocznic ważnych wydarzeń (13 września 1945 r. - wyzwolenie), miejsc pamięci i pomników (pomnik Stacha Konwy, pomordowanych w powstaniu styczniowym, obelisk upamiętniający żołnierzy
- folklor, sztukę ludową (wycinanki kurpiowskie, pająki, palmy wielkanocne, kraszanki i pisanki)
- zabytki /np.kościół katedralny, dawna cerkiew, koszary carskie, ratusz miejski, kamienice z przełomu XIX i XX wieku, gmach Sądu Wojewódzkiego itp./, architekturę regionalną /Skansen Kurpiowski im.A.Chętnika w Nowogrodzie/
- muzea Muzeum Północno-Mazowieckie w Łomży .biblioteki Miejska Biblioteka Publiczna w Łomży /„Czasopisma łomżyńskie - dawniej i dziś"/, literaturę, lokalne domy kultury/.

Cele edukacyjne:

- Uwrażliwienie na wartości rodzinne, ich związek z wartościami kulturowymi regionu.
- Poznanie środowiska lokalnego, region (Kurpie).
- Inspirowanie do nawiązywania kontaktów międzyludzkich, prowadzenia rozmowy, wywiadu i ich dokumentowania.
- Kształtowanie pożądanych postaw wobec kultury.
- Wzbogacanie osobowości dziecka przez dostarczanie odpowiednich bodźców estetycznych .
- Kształtowanie kreatywnych postaw w zakresie gromadzenia, przetwarzania i pomnażania dziedzictwa kulturowego.
- Wymienione powyżej cele implikują gotowość uczniów klas młodszych do szerszego i głębszego rozeznania w swojej „małej ojczyźnie" w czasie dalszego kształcenia.

Warunki i sposoby realizacji programu

Założone powyżej cele programu dydaktyczno-wychowawczego „Dziedzictwo kulturowe w regionie” osiągniemy przez :

1. Właściwe przygotowanie merytoryczne autorów i realizatorów programu, uczestnictwo w różnych formach doskonalenia zawodowego, studiowaniu tematycznej literatury.
2. Permanentne bogacenie warsztatu pracy nauczyciela i ucznia.
3. Oparcie działań na metodach aktywnych np. drama, spotkania, wywiad, ankieta, wycieczki, zabawy ruchowe, rytmiczno-taneczne, lekcje muzealne, biblioteczne, konkursy, działalności praktycznej.
4. Nawiązanie ścisłej współpracy ze środowiskiem lokalnym / muzea, skansen, ośrodki kultury, biblioteki/, ludźmi kształtującymi obraz lokalnej kultury /pracownicy muzeów, etnograf, twórcy ludowi/, specjalistami różnych dziedzin /np. leśnikiem, botanikiem, ornitologiem, historykiem, konserwatorem zabytków itp./, ludźmi zasłużonymi dla regionu, rodzicami.
5. Integracja omawianego programu z Programem Wychowawczym Szkoły.

Propozycje sposobów oceniania

W nauczaniu zintegrowanym obowiązuje ocena opisowa. W ten sam sposób proponujemy weryfikować wiedzę i umiejętności uczniów w ramach edukacji regionalnej. W ocenie należy oprzeć się na samoocenie ucznia (karty samooceny po każdym dziale) oraz na zaangażowaniu dziecka, włożonym wysiłku podczas wykonywania zadań, aktywności w poszukiwaniu i gromadzeniu materiałów, dokumentowaniu oraz ich prezentowaniu. Nie mniej ważną sprawą jest chęć prezentowania przed społecznością szkolną i rodzicami dorobku artystycznego.

Zamierzone osiągnięcia uczniów

1. Zdobycie umiejętności prowadzenia ukierunkowanej obserwacji, zbierania materiałów, dokumentowania ich i prezentowania wiadomości o swojej miejscowości, regionie.
2. Zdobycie podstawowych wiadomości o Ziemi Łomżyńskiej.
3. Nabycie umiejętności praktycznych (śpiewanie ludowych piosenek, wykonywanie tańców kurpiowskich, tworzenie słowniczka regionalnego, wycinanie, malowanie jajek, formowanie palm itp.).
4. Dostrzeganie powiązań między tradycjami rodzinnymi a regionem, narodem.

5. Ukształtowanie emocjonalnego związku z Łomżą i okolicą.
6. Gromadzenie materiałów w celu zachowania kultury lokalnej (zdjęcia, kromka, gazetki, nagrania wywiadów, portfolio).
7. Aktywne uczestnictwo w pomnażaniu dziedzictwa kulturowego (konkursy, wystawy, występy artystyczne).
8. Podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska lokalnego (systematyczna zbiórka makulatury, udział w akcji „Sprzątanie świata”).
9. Rozbudzenie zainteresowania regionem, zachęcenie do rodzinnego uczestnictwa w imprezach, np. „Niedziela na św. Rocha”, „Skansenowskie spotkania”, „Miodobranie”, „Dni kultury kurpiowskiej”.

Treści programowe zgromadzone są w tabeli i obejmują najbliższe dziecku elementy środowiska. Przy realizacji podzielone są na miesiące i klasy. Zagadnienia związane z tradycjami, zwyczajami i obrzędami wprowadzane są zgodnie z rokiem obrzędowym wg Z. Glogera.

Autorki programu:

Małgorzata Wiesława Glińska jest nauczycielką nauczania zintegrowanego w SP nr 9 w Łomży. Pracuje już kilkanaście lat z dziećmi młodszymi. Ukończyła nauczanie początkowe na F UW w Białymstoku oraz studia podyplomowe - Pedagogika Wczesnoszkolna w Systemie Kształcenia Zintegrowanego. Doskonali swoje umiejętności pedagogiczne, uczestnicząc w szeregu kursów i warsztatów. Ukończyła wiele form doskonalenia, np. kursy: Kinezylogia Edukacyjna P. Dennisona I i II stopnia, Budowanie przedmiotowego systemu oceniania, Nauczanie zintegrowane jako forma edukacji wczesnoszkolnej; warsztaty: Artterapia, Tkaniny artystyczne, Kurs wstępny z pedagogiki zabawy, Jak mówić, żeby dzieci słuchały., Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie z elementami edukacji międzykulturowej.

Agnieszka Izabela Targ jest nauczycielką nauczania zintegrowanego w SP nr 9 w Łomży. Ukończyła studia magisterskie w WSRP w Siedlcach oraz Studia Podyplomowe – Sztuka w WSA w Łomży. Od wielu lat pracuje z dziećmi w klasach młodszych. Należy i uczestniczy w pracach Grupy Regionalnej Polskiego Stowarzyszenia Animatorów Pedagogiki C. Freineta w Łomży. Jest egzaminatorem (w sześcioletniej szkole podstawowej). Dodatkowo ukończyła szereg kursów i warsztatów umożliwiających poniesienie efektywności pracy, np.: Kurs I i II stopnia Kinezylogii Edukacyjnej wg P. Dennisona, Kurs wstępny z pedagogiki zabawy – KLANZA, Metody aktywizujące w nauczaniu zintegrowanym i blokowym stymulowane muzyką, Budowanie przedmiotowego systemu oceniania, Nauczanie zintegrowane jako forma edukacji wczesnoszkolnej, Kurs podstawowy obsługi i wykorzystania komputera w szkole, Kurs terapii pedagogicznej o profilu redukacyjno - kompensacyjnym. Warsztaty: Artterapia, Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe z elementami edukacji międzykulturowej, Jak mówić, żeby dzieci słuchały i jak słuchać, żeby dzieci mówiły, Tkaniny artystyczne, Diagnoza i monitorowanie osiągnięć w nauczaniu zintegrowanym, Zastosowanie wybranych technik C. Freineta w I, II, III etapie edukacji, Pedagogika C. Freineta w kształceniu zintegrowanym, Planowanie pracy dydaktycznej.

Literatura

1. Taborski L.: Łomża - Jednaczewo - Nowogród 33pp. w obronie środkowej Narwi. Muzeum Północno - Mazowieckie, Łomża 1999
2. Warec T.: Forty Piątница twierdza Łomża. ŁTN im. Wagów, Łomża 2000
3. Konewski J.: Przewodnik Łomżyński. Promocja Plus, Łomża 1998-11-05
4. Brodzicki Cz.: Bywało w Łomżyńskim. TZŁ, Łomża 1986
5. ks.W. Jemielity: Profile Łomży i okolicy. Kuria Diecezjalna, Łomża 1990
6. ks.W. Jemielity: Drozdowo Muzeum Przyrodnicze w Drozdowie 1989
7. Materiały sesji popularne- naukowej z dnia 21 czerwca 1997 roku w Nowogrodzie. Red. K. M. Mieszkowscy, Łomża 1998
8. Ziemia Łomżyńska. Red. Cz. Brodzicki, tom 2, 3, 4 , TPZŁ Łomża 1986,1987, 1990
9. Wędrówki archeologiczne z grodu do miasta. Państwowe Muzeum w Białymstoku
10. Dziedzictwo kulturowe w edukacji młodzieży. W: Zeszyt regionalny nr 8, Red, Szaraniec G., Wrzeszcz St., Mazowieckie Towarzystwo Kultury, Warszawa 1988
11. Dziedzictwo kulturowe - edukacja regionalna (I),Materiały pomocnicze dla nauczycieli. Red. G. Odoj, A. Peć , Wydawnictwo ALEX, Dzierżoniów 2000
12. Gloger Z.: Encyklopedia staropolska ilustrowana. Wiedza Powszechna, Warszawa 1978
13. Gloger Z.: Rok Polski w życiu, tradycji i pieśni. Stopka, Łomża 1988
14. Chętnik A.: Kurpie. Kraków 1924
15. Chętnik A.: Strój kurpiowski. Wrocław 1958
16. Chętnik A.: Pożywienie Kurpiów. Kraków 1936
17. Chętnik A.: Obrazki sceniczne i piosenki kurpiowskie. Nowogród pod Łomżą 1937
18. Chętnik A.: Kalendarz obrzędów kurpiowskich. Nowogród 1934
19. Zabytki architektury i budownictwa w Polsce - województwo łomżyńskie. ODZ Warszawa 1985
20. Deptuła J.: Stara Łomża w świetle wykopalisk, informator
21. FabiańskiP.: Narwiański Park Krajobrazowy. W: „Płomyczek" nr 9/1998 , s. 14-15
22. Sokołowski A.W.: Przyroda województwa łomżyńskiego. Stan środowiska województwa łomżyńskiego w 1993 roku. Red. H. Malinowski, BMS Łomża 1994

23. Baczeńska E., Modzelewski R.: Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi. Drozdowo 1999
24. Brodzki Cz.: Ziemia Łomżyńska do 1529 r. ŁTN im. Wagów, Warszawa 1999
25. Brodzki Cz., Godlewska D.: Łomża w latach 1794-1866. PWN, Warszawa 1989
26. Dobroński A.: Łomża w latach 1866-1918. Łomża-Białystok 1993
27. Godlewska D.: Dzieje Łomży. TPZŁ, Łomża 2000
28. Łomża w starej pocztówce. Urząd Miejski w Łomży 1994,1996 (1,2,3 część)
29. ks. Wł. Skierkowski: Puszcza Kurpiowska w pieśni. Wydawnictwo TNP Płock 1929
30. Miasto nader przyjemne, 5 00-lecie nadania praw miejskich. Muzeum Północno-Mazowieckie Łomża 1998
31. Łomża i okolice. Katalog zabytków sztuki w Polsce. Red. M. Kałamyjska-Saeed, PAN Warszawa 1982
32. Łomża i województwo. Red. J. Deptuła, D. Godlewska, Arkady Warszawa 1984
33. Kuczyńska U.: Skansen Kurpiowski im. Adama Chętnika w Nowogrodzie. Przewodnik, Muzeum Okręgowe w Łomży 1997
34. Tobiasz M.: W grodzie i na podgrodziu WSiP Warszawa 1985

Treści programowe

TREŚCI	METODY I FORMY REALIZACJI	ŚRODKI REALIZACJI	OCZEKIWANE POSTAWY
1. Rodzina – dawniej i dziś			
<ul style="list-style-type: none"> członkowie rodziny, więzi rodzinne – stopnie pokrewieństwa 	Odgrywanie ról. Opowiadanie. Prelekcja. Wywiady z członkami rodziny.	Albumy rodzinne. Nagrania wywiadów.	- okazywanie szacunku rodzicom, dziadkom;
<ul style="list-style-type: none"> znaczenie rodziny - tradycje, wspólne zajęcia członków rodziny 	Pogadanka. Praca z tekstem.	Karty pracy.	- rozumienie znaczenia rodziny, poczucie przynależności do niej, - rozumienie istoty kultywowania tradycji rodzinnych;
<ul style="list-style-type: none"> praca zawodowa rodziców – specyfika 	Pogadanka. Gry dydaktyczne. Spotkanie z rodzicem wykonującym specyficzny dla regionu zawód.	Karty pracy.	- rozumienie znaczenia pracy zawodowej dla bytu jednostki i całej rodziny;
<ul style="list-style-type: none"> drzewo genealogiczne – historia rodziny 	Pogadanka. Objasnienia. Praktyczne działanie. Linie czasu.	Plansza ze schematem drzewa genealogicznego. Karty pracy z liniami czasu.	- dostrzeganie potrzeby dokumentowania i przekazywania z pokolenia na pokolenie historii rodziny;
<ul style="list-style-type: none"> pamiętki rodzinne - pamięć o poprzednich pokoleniach 	Pokaz. Pogadanka.	Prezentacja eksponatów. Gazetka.	- szacunek do pamiętek rodzinnych;
2. Szkoła			
<ul style="list-style-type: none"> budynek szkolny i jego otoczenie – droga do szkoły 	Wycieczka. Obserwacja. Pokaz. Gry dydaktyczne. Pogadanka. Metaplan. Burza mózgów. Ankieta.	Plan miasta i osiedla. Gra planszowa – „Moja droga do szkoły.”	- poczucie związku szkoły z miejscem zamieszkania;
<ul style="list-style-type: none"> zasady przynależności do zbiorowości szkolnej: <ul style="list-style-type: none"> regulaminy samorządność Rzecznik Praw Ucznia wspólnota klasowa i szkolna 	Wywiad z Rzecznikiem Praw Ucznia. Praktyczne – tworzenie klasowych regulaminów.	Program wychowawczy szkoły. Kontrakt i regulamin klasy. Wybór rady klasowej uczniów.	- poczucie związku ze szkołą, - postępowanie zgodne z uznanymi zasadami życia w szkole;
<ul style="list-style-type: none"> kalendarz imprez szkolnych – święta państwowe i regionalne obchodzone w szkole 	Pogadanka. Okrągły stół. Praktyczne – tworzenie klasowego kalendarza imprez.	Klasowy i szkolny kalendarz.	- poznanie, kultywowanie i tworzenie zwyczajów szkolnych i klasowych;
<ul style="list-style-type: none"> historia i tradycje szkolne: <ul style="list-style-type: none"> sztandar ślubowanie klas I sukcesy uczniów konkursy 	Pogadanka. Pokaz. Obserwacja. Wywiad z dyrektorem szkoły. Praktyczne – przygotowanie przez uczniów klas II i III upominków dla pierwszaków.	Kronika szkoły. Albumy absolwentów. Strona internetowa szkoły. Gabloty i gazetki.	- wyrażanie własnego zdania i akceptowanie prawa innych do własnego zdania;

	Udział uczniów w różnorodnych konkursach i uroczystościach szkolnych. Prezentacje osiągnięć uczniów.		
<ul style="list-style-type: none"> dawna szkoła – jak uczyli się nasi dziadkowie 	Metody eksponujące. Film edukacyjny. Ćwiczenia przedmiotowe – kaligrafia. Inscenizacja.	Zdjęcia i rysunki przedstawiające dawną szkołę.	- zainteresowanie przeszłością;
<ul style="list-style-type: none"> formy spędzania wolnego czasu przez uczniów - zabawy i zajęcia dzieci 	Prezentacje – metoda projektów.	Zdjęcia, zbiory, gry, prospekty, itd. Karty pracy.	- umiejętność pozytywnego spędzania wolnego czasu;
<ul style="list-style-type: none"> współpraca z rodzicami 	Ankiety. Spotkania. Rozmowy.		
3. Moje miasto			
<ul style="list-style-type: none"> Położenie geograficzne miasta, regionu: <ul style="list-style-type: none"> okoliczne miasta, wsie podział administracyjny (gmina, powiat, województwo) 	Praca z tekstem. Pokaz. Pogadanka. Praca z mapą.	Mapa Polski. Zdjęcia. Albumy. Karty pracy. Puzzle administracyjne.	- zainteresowanie przeszłością i współczesnością regionu;
<ul style="list-style-type: none"> symbole miasta: <ul style="list-style-type: none"> herb hejnał charakterystyczna zabudowa 	Pogadanka. Praca z tekstem. Praca w małych grupach.	Albumy. Herb miasta. Legenda o powstaniu herbu Łomży.	- poczucie więzi z „Małą Ojczyzną”, - wpojenie szacunku do symboli miasta;
<ul style="list-style-type: none"> pochodzenie nazwy miasta 	Praca z tekstem.	St. Rospond, Słownik etymologiczny miast i gmin, Ossolineum, 1984 r.	- rozbudzanie zainteresowań historycznych;
<ul style="list-style-type: none"> początki grodziska nad rzeką Narwią: <ul style="list-style-type: none"> Wzgórze Świętego Wawrzyńca życie w grodzie i na podgrodzium dawne zawody 	Lekcja muzealna. Wycieczka na Wzgórze Św. Wawrzyńca i Górę Królowej Bony. Praca z tekstem. Obserwacja. Ekspozycja. Spotkanie z etnografem.	D. Godlewska, Dzieje Łomży, TPZŁ, Łomża 2000 r. M. Tobiasz, W grodzie i na podgrodzium, WSiP, Warszawa 1985 r.	- dostrzeganie odmienności życia w dawnych epokach;
<ul style="list-style-type: none"> ważne wydarzenia z przeszłości miasta 	Praca z tekstem. Praktyczne – przygotowanie gazetki.	Gazetka. Swobodne teksty. Oś czasu.	- wzbudzenie szacunku do zdarzeń z przeszłości i ludzi, którzy w nich uczestniczyli;
<ul style="list-style-type: none"> postacie historyczne 	Praca z tekstem. Pogadanka. Pokaz. Praca w małych grupach.	Gazetka zdjęcia.	
<ul style="list-style-type: none"> rozwój przestrzenny (dawniej i dziś): <ul style="list-style-type: none"> zabytki Miejsca Pamięci Narodowej pomniki nekropolie współczesna 	Praca z tekstem. Praktyczne – wykonanie albumu o zabytkach miasta, regionu. Wywiad lub spotkanie z pracownikiem Biura Ochrony Zabytków. Wycieczka z planem miasta. Praktyczne – sporządzenie przewodnika po	Pocztówki przedstawiające dawne i dzisiejsze oblicze miasta. Albumy. Przewodniki turystyczne. Zdjęcia najciekawszych zabytków okolicy.	- dostrzeganie i umiejętność prezentacji walorów turystycznych i historycznych regionu, - dostrzeganie podobieństw i różnic

architektura	Łomży.	Wystawa prac dzieci.	w dawnych i współczesnych obyczajach i zwyczajach;
<ul style="list-style-type: none"> • tradycje kulturowe regionu: <ul style="list-style-type: none"> - święta, obyczaje, zwyczaje - legendy i podania - zespoły folklorystyczne – strój kurpiowski, tańce i zabawy - twórcy ludowi - muzea i galerie - teatr - zasłużeni ludzie regionu (poeci, muzycy, pisarze, malarze i naukowcy) dawni i współcześni 	Praca z tekstem. Inscenizacje. Metoda projektów. Film. Objaśnienia. Opis. Pogadanka. Wywiady i spotkania, np. z wycinankarką, garncarzem lub bursztyniarzem. Udział w wystawach i przedstawieniach organizowanych przez ośrodki kultury. Biogramy.	Z. Gloger, Rok Polski w życiu i tradycji, Stopka, Łomża 1988 r. Chętnik A., Kalendarz obrzędów kurpiowskich, Nowogród 1934 r. Chętnik A., Strój kurpiowski, Wrocław 1958 r. Karty pracy. Gazetka. Prasa lokalna. Foldery. Prace uczniów – teksty swobodne.	<ul style="list-style-type: none"> - przejawianie ciekawości legendarną przeszłością Łomży i okolic, - rozumienie potrzeby kultywowania tradycji w regionie, - prezentowanie otwartej postawy wobec kultury, - podejmowanie prób samodzielnego tworzenia kultury;
<ul style="list-style-type: none"> • perspektywy rozwoju naszego regionu: <ul style="list-style-type: none"> - rolnictwo - agroturystyka - zakłady pracy - instytucje użyteczności publicznej - zależność między miastem, a wsią 	Praca z tekstem. Burza mózgów.	Przewodniki turystyczne.	<ul style="list-style-type: none"> - rozumienie potrzeby planowania rozwoju miasta, regionu;
4. Przyroda, która nas otacza.			
<ul style="list-style-type: none"> • krajobraz okolicy – ukształtowanie terenu 	Wycieczka. Praca z tekstem.	E. Baczevska, Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi, Drozdowo 1999r.	<ul style="list-style-type: none"> - gromadzenie doświadczeń służących poznaniu środowiska przyrodniczego
<ul style="list-style-type: none"> • świat roślinny: <ul style="list-style-type: none"> - flora nadnarwiańskich łąk - lasy, np. olsy, grądy 	Wycieczka do muzeum w Drozdowie – lekcja.	Praktyczne – metoda projektów – zielniki.	<ul style="list-style-type: none"> - obserwacja zjawisk
<ul style="list-style-type: none"> • świat zwierzęcy: <ul style="list-style-type: none"> - bataliony, bociany - bobry, łosie 	Albumy z rysunkami zwierząt.	Zdjęcia ptaków i ssaków naszych okolic. Okazy. Karty pracy. Ankiety.	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzeganie zależności w świecie przyrody;
<ul style="list-style-type: none"> • ochrona przyrody i środowiska naturalnego: <ul style="list-style-type: none"> - ochrona gatunkowa roślin i zwierząt - ochrona wód, powietrza i gleby - parki i rezerваты przyrody w naszej okolicy 	Film. Spotkanie z ekologiem. Wycieczka przyrodnicza. Praca z mapą. Udział w imprezach ekologicznych, np. Sprzątanie Świata, Dzień Ziemi. Udział w konkursach plastycznych i wiedzy o środowisku naturalnym.		<ul style="list-style-type: none"> - zachowanie zorientowane na środowisko – aktywna postawa wobec ekologii, - uwrażliwienie na potrzebę ochrony roślin i zwierząt;

5. Ojczyzna.			
<ul style="list-style-type: none"> • państwo i symbole narodowe: <ul style="list-style-type: none"> - tradycje i obyczaje - przeszłość kraju - legendy - patriotyzm - położenie Polski - miasta i rzeki. 	Praca z tekstem. Nagrania. Metaplan. Praca z mapą. Okrągły stół.	Karty pracy. Filmy edukacyjne. Teksty legend. Albumy. Przewodniki turystyczne.	<ul style="list-style-type: none"> - szacunek i miłość do Ojczyzny, - związki i wpływ regionu na kulturę kraju.